

Potencial de mercat, factor clau del creixement urbà a Espanya

La integració comercial interior d'Espanya va rebre un gran impuls en la segona meitat del segle XIX. Anteriorment, les regions eren economies relativament independents, a causa de la presència de barreres comercials i als alts costos de transport. Durant el període entre 1860 i 1960 es consolida el mercat domèstic gràcies a la liberalització comercial interior i a la finalització de la xarxa nacional de ferrocarrils. Aquest període, per tant, suposa un magnífic escenari per estudiar els efectes de la liberalització comercial sobre la distribució de l'activitat econòmica o la població. En particular, no existeix encara cap estudi centrat en l'efecte que va tenir aquest procés d'integració comercial en l'estructura urbana del país.

El sistema de ciutats espanyol

La Figura 1 mostra l'evolució de la distribució de la grandària de les ciutats espanyoles a través de l'estimació per a diferents períodes de la funció de densitat empírica, que és una representació contínua del nombre de ciutats que hi ha de cada grandària. La font de les dades són els censos de població, i considerem tots els municipis que superen els 5.000 habitants. Imposem aquesta grandària mínima perquè un dels trets característics del sistema de ciutats espanyol és la presència d'un gran nombre de petits municipis en àrees rurals. Aquestes funcions ens informen sobre l'estructura del sistema de ciutats espanyol, ja que permeten deduir si existeixen moltes ciutats de diferents grandàries, o per contra si totes tenen una grandària similar. En tractar-se de diferents períodes, la població de les ciutats es mesura en grandària relativa, això és, com la ràtio que representa la població de cada ciutat sobre la mitjana contemporània. L'explicació és que una mateixa població pot no representar la mateixa grandària en anys diferents, perquè la població tendeix a augmentar amb el pas del temps. Així, no és el mateix una ciutat amb 10.000 habitants l'any 1860 que l'any 1960.

El gràfic ens permet concloure que la concentració de la distribució l'any 1860 era molt elevada, indicant que la majoria de les ciutats tenien unes grandàries molt similars. No obstant això, amb el pas del temps s'observa una important pèrdua de concentració en el centre de la distribució, la qual cosa ens permet concloure que les ciutats espanyoles han seguit un procés de creixement divergent perquè la desigualtat entre les grandàries de les ciutats ha augmentat clarament entre 1860 i 1960. També és interessant notar que la distribució l'any 1960 sembla dividir-se entre dues modes diferents, la qual cosa significaria que hi ha dos tipus diferenciats de grandàries característiques.

Potencial de mercat, clau del creixement

Si bé el patró de creixement divergent sembla clar a partir de la Figura 1, no resulta tan fàcil identificar quin és el factor clau que explica les taxes de creixement en la població de les ciutats. En la literatura se sol distingir entre dos tipus de factors, aquelles característiques lligades al paisatge físic, com la temperatura, precipitacions, accés al mar o presència de recursos naturals, i els factors relacionats amb les accions humanes i els incentius econòmics. Dins d'aquest segon grup, adquireix gran rellevància la variable coneguda com a potencial de mercat, que mesura el grau d'accés als diferents mercats (la demanda potencial) que té cada ciutat. Aquesta és la variable clau que hauria de reflectir el procés de liberalització comercial que es va produir en el període considerat. La Figura 2 presenta una aproximació gràfica a la relació entre accés als mercats i població. El gràfic de l'esquerra mostra la distribució de la grandària de les ciutats l'any 1960 (l'últim any de la nostra mostra) condicionada a la distribució del potencial de mercat, mentre que el quadre de la

“ Des de principis del segle XX, l'aglomeració es va produir en àrees urbanes amb avantatges de localització inicials reforçades per l'acció del potencial de mercat ”

dreta representa el gràfic de superfícies corresponent, que facilita la interpretació. Podem observar com la relació entre grandària de la ciutat i potencial de mercat és clara i positiva; aquelles ciutats més grans són aquelles que tenen un millor accés als mercats. És també interessant que la doble moda observada anteriorment en les grandàries de les ciutats està associada a nivells diferents de potencial de mercat, la qual cosa caracteritza dos tipus de ciutats dins del sistema espanyol, tenint el grup de ciutats amb major grandària un millor accés als mercats. Aquest resultat és típic en els models de la Nova Geografia Econòmica: la liberalització comercial pot donar lloc a equilibris múltiples amb localitzacions de grandàries diverses depenent de la grandària del mercat.

Les nostres estimacions confirmen aquests resultats visuals. La variable depenent és el creixement de la població a cada ciutat, i el coeficient de la variable potencial de mercat és clarament positiu i significatiu amb un valor proper al 0,9, fins i tot quan introduïm controls per a diferents factors geogràfics (temperatura, altitud, etc.) i corregim qüestions econòmiques com la endogeneïtat (instrumentem la variable potencial de mercat per prevenir possibles problemes deguts a l'omissió de variables rellevants, errors de mesura, simultaneïtat, etc.).

La principal conclusió és que l'avanç del procés d'integració econòmica i d'industrialització de l'economia espanyola va permetre un aprofundiment en l'especialització productiva regional que va conduir a una creixent concentració de les activitats industrials en un limitat nombre de localitzacions. L'existència d'economies d'aglomeració va afavorir que aquesta concentració es donés

en aquelles localitzacions que disposaven d'avantatges relacionats amb la grandària de mercat, en un context en el qual el disseny de xarxes d'infraestructures va tenir un impacte rellevant en el potencial de mercat relatiu de les regions espanyoles. Aquest procés va incidir en el sistema urbà espanyol, que va registrar un increment en les diferències de grandària relativa de les ciutats du-

rant un procés de creixement divergent que es va mantenir des de finals del segle XIX fins a l'any 1960, moment en el qual l'economia espanyola està altament industrialitzada. La nostra anàlisi indica que el potencial de mercat va ser un factor clau per al creixement urbà des de principis del segle XX i que, per tant, l'aglomeració es va produir en aquelles àrees urbanes que disposaven d'alguns avantatges de localització inicials que es van veure reforçades per l'acció del potencial de mercat. Aquest va permetre, a algunes ciutats, aprofitar les economies d'aglomeració provinents de l'ascens de la indústria en un context de creixent integració econòmica.

Aquests resultats són similars als obtinguts en altres treballs de recerca que estudiaven l'evolució de l'estructura urbana en altres països (com els Estats Units), i plantegen suggeridors interrogants. Si la liberalització comercial interior a Espanya va tenir un efecte tan marcat en la seva estructura urbana, quin haurà estat l'efecte del procés de liberalització comercial transnacional que s'ha produït a Europa en els últims 50 anys sobre la distribució de ciutats europees?

Rafael González-Val i Elisabet Viladecans, investigadors de l'IEB, i Daniel Tirado, investigador de la Universitat de València

Figura 1. Evolució temporal de la distribució del tamany de les ciutats espanyoles

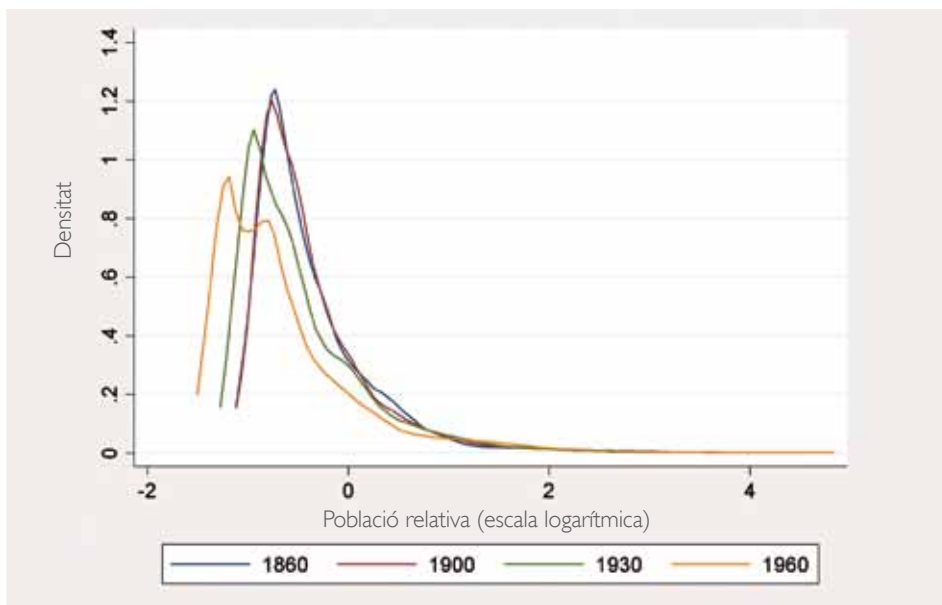

Figura 2. Relació entre el potencial de mercat i el tamany de les ciutats al 1960

